

DEDİĞİ SULTAN VE MENAKIBI: KONYA VE ÇEVRESİNDE ALEVİ BEKTAŞI OCAKLARININ İZLERİ

Ahmet TAŞĞIN*

Özet

Bu çalışma Dediği Sultan Menakıbının verdiği bilgileri farklı dönemlerde yayınlanan çalışmalar ile yeniden değerlendirdi. Dediği Sultan hakkında geniş bilgi veren ilk kaynak onun menakıbidir. Makale, Konya Ilgın İlçesi Mahmuthisar beldesi yakınlarında Beykonak isimli yerde türbesi bulunan Dediği Sultan ve Menakıbını konu edindi. İlgili literatür ve Bektaşî kaynakları değerlendirilip Dediği Sultan Menakıbından yola çıkarak ortak konulara değindi. Ayrıca Dediği Sultan Zaviyeleri ve bağlı bulunan Turgutlu ve Bayburtlu oymakları ile Dediği Sultan'ın yaşadığı dönemdeki sufi çevrelerle olan ilişkisini de aktardı. Türklerin Anadolu'ya göçlerinin ardından yerleşim yerlerinden olan Konya ve çevresi Alevi Bektaşî toplulukların da zaviye ve tekkeleriyle yerleşim yerlerindendi. Moğol saldırıları öncesi ve sonrasında Konya çevresinde şekillenen Türkmen toplulukları ve onların faaliyetleri, Moğol sonrası Karaman Beyliği ve Osmanlı Devletinin hâkimiyetine geçiş üzerinden yürünerek Alevilik araştırmaları literatürünün neredeyse hiçbir bilgiye sahip olmadığı bir konu hakkında bilgi verdi. Konya ve çevresinin Alevi Bektaşî ocak ve bağlı toplulukları açısından önemli yerleşim yerlerinden olduğu sonucuna varıldı.

Anahtar kelimeler: Dediği Sultan, Menakıb, Turgutlu, Bayburtlu, İbrahim Hacı, Hacı Bektaş

DEDİĞİ SULTAN AND ITS LEGEND: TRACES OF ALEVİ BEKTASHI HEARTHS IN KONYA AND ITS ENVIRONMENTS

Abstract

This article re-evaluates the information on the Dediği Sultan Legend provided by studies published in different periods. The first holistic source of information about Dediği Sultan is its legend. The article examined Dediği Sultan and its legend in the place of Beykonak near the town of Mahmuthisar in Ilgın district of Konya, where there is a tomb. Based on an evaluation of the relevant literature and Bektashi sources, the article also includes common issues regarding Dediği Sultan Legend. Also, it discusses the relationship between the Dediği Sultan dervish lodges affiliated with the Turgutlu and Bayburtlu tribes on the one hand, and the Sufi circles living during the time of Dediği Sultan. After migration of Turks to Anatolia, Konya and its environment become settlements and places of residence for the Alevi

* Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Konya/ Türkiye, ahmetyt@hotmail.com

and Bektashi communities and their lodges. Data are provided on the Turkish communities, formed around Konya before and after the Mongol invasions, and a subject on which the research literature on Alevism almost does not provide any information, i.e. the transition from Karaman principality to Ottoman domination in the post-Mongol period. It concludes that Konya and the surrounding areas and its communities are important residential areas and hearths of the Alevi Bektashi's Ocaqs.

Keywords: Dediği Sultan, Legend, Turgutlu, Bayburtlu, İbrahim Hacı, Hacı Bektash

Giriş

Makale, Konya bölgesinde yer alan Alevi Bektaşî ocaklarının izlerini gösteren Dediği Sultan ve Menakıbını konu almaktadır. Dediği Sultan Menakıbı sadece Dediği Sultan değil onun yanında yer alan diğer kişiler hakkında da bilgi vermektedir. Bu bakımdan da Dediği Sultan ve onun etrafındaki kişiler etrafında örülen olayları aktaran metin, olay ve kişi kadrosu Alevi Bektaşî ocaklarının yayıldığı coğrafyayı anlamada kolaylık ve ipucu sunmaktadır.

Dediği Sultan Menakıbının sunduğu bilgiler, tahrir defterleri, şehir tarihleri, menakıpnamelerle desteklenerek yeniden değerlendirilmiştir. Böylece Dediği Sultan Menakıbından yararlanarak hazırlanan makale, günümüz coğrafyası ve coğrafyanın adlandırıldığı Alevi ocaklarının dağılımı açısından önemli bir yere işaret ederken bu konudaki belirsizliğin giderilmesine de katkı sunmuştur. Bu makale Alevi Bektaşî ocak tarihi ve yerleşimi hususundaki araştırmalara Dediği Sultan ve menakıbı örneğinden yola çıkarak katkı sunmakla kalmayacak ve bu alana yönelik ürettiği bilgiyle de yeni açılımların yapılmasına kolaylık sağlayacaktır.

Malazgirt Savaşının ardından Anadolu'nun neredeyse tamamını fetheden Türkler, bir süre sonra başlayan Haçlı Seferleriyle Batı Anadolu'daki durumlarını koruyamamış ve Orta Anadolu'ya çekilmek zorunda kalmışlardı. Anadolu Selçuklu Devletinin başkenti Konya olduktan sonra da Konya etrafında yürütülen birçok faaliyet yeni bir geri çekilmenin önüne geçip uçlara doğru devletlerle yeni bir yerleşme planı uygulamışlardır. Bu faaliyetlerin bir kısmında kervansaray ve köprü yapımlarıyla uluslar arası ticareti kontrol altında tutmak sayılabilir. Böylece kervansaray ve köprü mamuriyeti arasına yerleştirilen zaviyeler Konya ve çevresinden geçen Kuzey – Güney ile Doğu – Batı eksenindeki ticaret yollarının emniyetini sağlamıştır (Özergin, 1959: 38-54).

Konya ve çevresine yerleşmenin tecrübe ve birikimi Moğollar önünden kaçıp gelen ikinci Türkmen dalgasının yerleştirilmesine büyük katkı sunmuştur. Büyük kitleler halinde Rum'a yönelen göçmenler Horasan ve Azerbaycan'dan Anadolu Selçuklu Devletine kontrollü bir şekilde yönlendirilmiştir. Bir süre sonra kovaladıkları Türkmenlerin ardından Moğolların gelmesi, Anadolu Selçuklu Devleti siyasi sınırlarının kaybolmasına ve yeni bir belirsizliğin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece hem uluslararası ticaret yolu hem Türkmenlerin göçleriyle güçlü hale gelen bölgelerdeki istikrar bozulmaya başlamış. Netice itibarıyla ticaret yarıflarken Türkmenler de daha uç bölgelere hareket etmişlerdir. Böylece Menteşe, Karesi, Hamidoğulları ve Germiyanogulları ticaretin ve zaviyelerin merkezi haline gelmiştir. Özellikle Moğollarla mücadele halindeki birçok tarikat teşekkülü uçlara yönelmiştir.

Anadolu Selçukluları ve Moğollar sonrası Konya ve çevresine hâkim olan Karamanoğulları Beyliği uluslararası ticareti kontrol etmeyi başaramadı veya böyle bir ihtiyaç da duymadı. Doğrusu Konya, Antalya –Alanya limanlarıyla bağlantılı olan Karadeniz limanları, Rusya ve Azerbaycan'dan Tebriz üzerinden Erzurum hattıyla gelen Sivas- Malatya ile Bağdat ve Halep hatlarının kesiştiği kavşakta yer almıştır. Konya'nın ticaret yollarının merkezinde olmasının önemi korunamamış veya sürdürülememiştir. Ticaret yolunun önemli bir kavşağı olan Sivas ile Ankara arasını da kapsayan bölgede Karamanoğulları Beyliğinin siyasi hâkimiyeti sağlayamadığı için bu yol üzerindeki ticareti de düzenleyip kontrol edememiştir. Doğal olarak Karamanoğulları Beyliğinin ticaret yollarını da bünyesinde tutan bu coğrafyada siyasi bir baskı oluşturmayı sağlayamamıştır. Her geçen gün Osmanlı Devleti daha fazla güçlenip Batı sınırlarını genişletmiş ve Anadolu'da etkili olan limanlara hâkim olmuştur. Kısa zamanda birçok beyliği kendi sınırlarına dâhil etmesi Karamanoğulları Beyliğinin siyasi ve iktisadi alanını da daraltmıştır.

Anadolu merkezinde meydan gelen siyasi hakimiyet çabaları beraberinde dinî, sosyal hayata yönelik yeni oluşumlara da uç vermiştir. Birçok yeni tarikatın ortaya çıkması veya var olanların yeni etki alanları oluşturup faaliyetlerini de çok geniş alanlara yaymalarına yol açmıştır. Bu tarikatlar arasında başta Erdebil Tekkesi etkili olmuştur. Bu durum önce Karamanoğulları ardından da Osmanlı sınırları içerisinde yer alan birçok Türkmen topluluğunun başka bir coğrafyaya sadece ruh ve fikriyle göç etmesiyle değil fiziki olarak insan kaynak ve gücüyle de göç etmesiyle sonuçlanmıştır. Bu göçün bedeli her iki beylik için de ağır sonuçlar doğurmuştur.

Makalenin şahıs ve olay kadrosu yukarıda kısaca özetlenen coğrafya, siyasi, sosyal, iktisadi ve dinî olayların geçtiği yerde yaşamaktadır. Bu bakımdan da burada ele alınan hususlar bir nebze olsun bu konuların derinleştirilmesine veya anlaşılmasına katkı sunacaktır. Kaldı ki Dediği Sultan Menakıbı anlattığı olayları ve şahıs kadrosuyla özellikle işaret ettiği Selçuklu dönemi ve sonrası açısından açık bilgi vermektedir.

Dediği Sultan Menakıbının işaret ettiği coğrafya ve şahıs kadrosu Ahmet Yesevi ile başlatılmıştır. Özellikle Oğuzların göçleri, çok uzun bir coğrafyayı ve zamanı aşarak birden fazla devlet ve beylik kurarak Rum'da neticelenen süreç ve sonrasına işaret etmektedir (Sümer, 1960: 567-594). Bu işaret Diyar-ı Rum ile ilgili kısmında Anadolu Selçuklu Devleti ve dönemindeki tavaif-i mülukten Karamanoğulları, Dulakadiroğulları, Akkoyunlular, Menteşe Beyliği, Hamidoğulları, Karasi Beyliği, Eşrefoğulları, Safeviler vb. siyasi coğrafya ve ilişkilerini kapsamış ve Anadolu Devletinin yıkılmasına neden olan Moğolların askeri, siyasi, dinî ve sosyal etkileri de buna eklenmiştir. Yukarıda Moğolların siyasi organizasyon için yeni bir yapılanmaya neden olduğu ve siyasi ilişkiler etrafında sosyal ve dinî yapılanmaya gidildiğinin de ipuçları gösterilmiştir. Bu etki aynı zamanda yeni grupların oluşturulup ön plana çıkmasına kolaylık sağlamıştır. Bir kısmı için de iktidar etrafında üretilen siyasi, iktisadi, dinî ve sosyal kuşatmaya maruz kalıp yerleşik oldukları bölgeleri terk edip uçlara doğru hareket etmelerine neden olmuştur.

Sonuç olarak Horasan'dan Rum'a hareket eden ve Rum'da yerleşen Türkmen topluluklarının hangi esaslar etrafında nasıl bir organizasyon ile Diyar-ı Rum'u vatan kıldıkları konusu ilgi ve merak konusu olarak güncelliğini korumaya devam etmektedir. Doğrusu bu merakı giderecek akademi içi ve dışı çevrelerin önünde daha fazla çalışılmayı beklemektedir. Adı geçen mevzu birden fazla disiplini ilgilendirmekte ve bağlantılı olarak ele alınmayı zorunlu kılmaktadır. Buna hatırlı siyasi tarihin sunduğu bilgi akışına göre siyasal sistem, vergi, ceza, eğitim ve tarikatlar etrafında konu şekillenmekte ve şekillendirilmektedir. Türkmenlerin Rum'u şenlendirip vatan kılışları ikinci derecede önemli bir konuya dönüşmekte veya siyasi tarih bu konuya dönüştürmektedir. Doğal olarak siyasi tarihin merkezinde ise ülkeyi yöneten aile ve onların etrafında ikinci ve üçüncü halkada yer alan yöneticilerin mücadeleleri yer almaktadır. Doğrusu siyasi tarihin biçimlendirdiği bu tablo, kısa gibi görünen zaman ve mekân üzerinde hareket eden Türkmen tarihi açısından değerlendirildiğinde çok fazla bilgiye ulaşmak mümkün olmamakta veya ulaşılacak bilgi daha da azalmaktadır. Bu az ve zor alana ilişkin bugünden geriye kurgulu bir zihin dünyasından hareket etmek konunun anlaşılmasını daha da zorlaştırmaktadır. Bu iç içe geçmiş ve bağlantılı görünen konunun tarihsel ideolojik alanın doğrudan müdahil olduğu siyasi, iktisadi, dinî, sosyal ve kültürel kurgu ve biçiminin kuşatması altında

kaldığı da araştırmanın sorun olarak gördüğü hususa eklenmelidir. Bu son cümlede işaret edilen husus da eklendiğinde Rum'a yönelen toplulukların hangi esas ve nasıl bir organizasyon etrafında Rum'a yerleştikleri konusu gitgide daha da karmaşık ve imkânsız hale gelmektedir. Kaldı ki üzerinde çalışma yapılan konu, günümüzde de bir sorun olarak kalmaya devam etmektedir. Yani tarihi olaylara ilişkin yapılan çözümleyici veya anlayıcı çabaların devam etmesi bir yana bahsi geçen toplulukların günümüzde dahi tam anlamıyla anlaşıldığı söylenemez. Böyle olunca merkezden uzakta ve merkeze doğru hareket eden ve merkeze doğru şekillenen en azından dil olarak yeniden yapılanan toplulukların günümüzdeki sosyal yapılarına ilişkin anlama ve açıklama çaba ve gayretleri devam etmektedir. Kuşkusuz Diyar-ı Rum'a yerleşen Türkmenlerin sosyal yapılarına ilişkin açıklama ve anlama çaba ve gayretlerine katkı sunacağı düşünülerek toplulukların kullandıkları dil, yazıya aktarılan sözlü kültür ürünü eserlerin çalışılması önem arz etmektedir. Yanı sıra ilgili metinlerin kendisini görünür kıldığı toplulukların sosyal yapılarının anlaşılmasını kolaylaştıracak gündelik hayatlarına ilişkin katılımcı gözlem metoduyla araştırmaların sürdürülmesini de zorunlu kılmaktadır. Bu öneri bazı riskler de içermektedir. Risklerin kontrol edilip azaltılmasına yönelik toplulukların kullandıkları ikinci dilin yani kendi aralarında kullandıkları kavram ve terimlere yükledikleri anlama ilişkin çalışmalar yapılmalıdır. Topluluğun terim ve mecaz dağarcığının biriktirildiği hafızaya ilişkin dikkatli çalışmalar, ilgili metinlerin anlaşılması ve toplulukların kurulu dilinin görülmesini kolaylaştırırken riskli alanın daha da sağlıklı bir şekilde yürünmesine kolaylık sunacaktır.

Çalışmanın önerdiği bir başka husus resmi veya arşiv kayıtlarının bu araştırmalar için yeniden değerlendirilmesidir. Arşiv belgeleri ilgili metinlerin anlaşılması veya anlaşılmasına kolaylık sağlayacak olmasıdır. Bu makalenin yukarıda işaret ettiği soruna önerisi sözlü kültür ürünlerinin yazıya aktarılmasıyla ya da yazıyla resmedilmesi aynı zamanda resmedilen mevzuların anlam dünyasını anlamayı kolaylaştıracak konu ilgili toplulukların sosyal yapılarını anlamayı sağlayacak katılımcı gözlem metoduyla yapılacak araştırmalardır. Doğrusu bu önerinin Türk sosyal, iktisat, edebiyat çalışmalarının iki büyük ustası Mehmet Fuat Köprülü ve Ömer Lütfi Barkan örneği üzerinden anlatılması konunun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Köprülü ile Barkan'ın konuları ele alış farkının hangi esas ve yöntem üzerine şekillendiğini de anlamamıza imkân sunar. Burada sadece Barkan'ın zaviyeler etrafında toplulukların kendi yakın akraba ve çevrelerinden oluşan grupların başlarında bulunan reislerinin seyyit, pir veya şeyh olmasıyla gerçekleştirilen iskân politikaları çerçevesinde yaptığı tartışmaya örnek olarak verilmesi yeterlidir. İlgili makale boyunca Barkan, değerlendirmeye aldığı kaynak ve belgelerin nasıl anlaşılacağına dair yaptığı açıklama ve Köprülü'ye getirdiği eleştiri, bu makalenin ele alıp önerdikleri açısından da büyük bir öneme sahiptir (Barkan, 1942: 279-386).

Barkan'ın Fuad Köprülü'nün Abdal maddesine yapmış olduğu katkı ve açıklamaya göre:

“Bizim burada tedkik ettiğimiz dervişlerle XVI ıncı eski Osmanlı şairlerinin tasvir ettiği şekilde çıplak gezen, esrar yiyen, kaşlarını, saç ve sakallarını tıraş eden, vücutlarında yanık yerleri ve dövme Zülfikar resimleri ve ellerinde musiki aletleriyle dolaşan serseri devrişler arasında büyük bir fark mevcut bulunması lazımgelir. Prof. Fuad Köprülü, Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi'nde yazdığı abdal maddesinde; XVI ıncı asırdan beri Türkiye'de yaşayan abdal lakaplı şeyhler ile abdallar yahud ışıklar ismi verilen derviş zümreleri hakkında izahat verirken onları bir takım genginci derviş zümreleri gibi tasvir etmiştir. Bu izahata göre anlor ayın ve erkan itibariyle olduğu gibi akideleri bakımından da müfrit Şii ve Alevi heterodoxe bir zümre idi (sf. 36). Diğer serseri derviş zümreleri gibi evlenmiyerek bekar kalırlar ve şehir ve kabalardan ziyade köylerde kendilerine mahsus zaviyelerde yaşarlardı. Bunların arasında bilhassa daha fazla Kalenderiye tarikatından müteessir olanların dünya alaka-larından tamamen uzak olmak, geleceği düşünmemek, tecrüde, fakr, dilenme ve melamet başlıca şiarlarıdır. Bununla beraber, bütün Ru abdallarının her zaman ve her yerde dilencilerden, serseri ve çingene dervişlerden ibaret olduğunu farzetmek doğru değildir. Esasen Prof. Fuad Köprülü de bütün abdalların aynı şekilde yaşamadığını ve bazı abdal zümrelerinin, mücerred kalmak prensibinden ayrılarak, sair Kızılbaş zümreleri kabilinden bir secte halinde, Türkiyenin muhtelif sahalarında köyler kurup yerleşmiş olmaları ihtimalini kaydediyor. Aynı suretle Profesör, İran Türk aşiretleri ve Hazer ötesindeki Türkmenler arasında abdal adını taşıyan Türk oymalarına tesadüf edilmesini ve Eftalit'lerin daha asırlarca evvel abdal adını taşımış olmalarını da tetkike şayan görerek hatırlatmıştır. Bu vaziyette, “abdal” sözünün bir tasavvuf istilahı olmadan evvel bir aşiret veya zümre ismi halinde bulunup bulunmadığı ve bu nam altındaki bütün dervişlerin bidayette Orta Asyadan gelmiş abdal aşiretlerinin mümessili birer aşiret evliyası olup olmadığı meselesi tetkike muhtaç gözükmektedir. Serseri derviş zümrelerinin döküntülerinin toprağa yerleşerek köyler vücuda getirecek yerde, köyler vücuda getirecek şekilde toprağa yerleşmekte olan göçebe aşiretleri bir takım derviş zümreleri meydana getirmeleri daha fazla muhtemeldir. Esasen Prof. Fuad Köprülü de bu abdalların kendilerini Horasandan gelmiş göstermelerini, eski Oğuz rivayetlerinin aralarında hala yaşamasını, bunların etnik menşe'lerinin yani Türklüklerinin tesbiti bakımından çok mühim addetmekte (sh. 39) ve abdalları Türklüklerinden en ufak bir şüphe bile caiz olmıyan ve eski Türk şamanizminin izlerini hala saklıyan Anadolu Alevi Türklerinden ayırmağa imkan görmemektedir. Şu halde, abdalların dilencilerden ve çingenelerden ibaret olacağına tıpkı bu Alevi Türkler gibi kısmen göçebe olmakla beraber, kısmen de eski za-

manlardan beri toprağa bağlanmış ve ekincilik hayatına geçmiş Türk oymaklarından çıkmış olmaları lazım gelmez mi?" (Barkan, 1942: 285n11)

En azından belgelerin sunduğu ana temaya paralel olarak Diyar-ı Rum'a yerleşen toplulukların başıboş, rastgele, gayesiz olmadıkları söylenebilir. Beraberinde topluluklar kurdukları zaviyelerle birbirine bağlı ve haberdar oldukları organizasyonları ticaret, askeri ve haberleşme yolları etrafında gerçekleştirmiştir. Bu aynı zamanda kendi içlerinde de siyasi, askeri, dinî, sosyal ve kültürel bir organizasyona sahip oldukları da eklenmelidir. Bu toplulukların cahil, ellerinden bir şey gelmez ve beceriksiz olduklarına dair bir zihin dünyasına sahip oldukları hakkında bir izlenim oluşturulmuştur. Toplulukların bu beceriksizlikleri Horasan'dan Rum'a yönelen göçlere bağlanıp dayandırılmaktadır. Çünkü Rum'a yönelen göçmenlerin zayıf, güçsüz, korkak, anarşist, kural tanımayan, başıboş topluluklar olmalarıyla işaret edilip sunulması veya böyle anlaşılmasına fırsat ve imkân vermektedir. Bu olumsuz işaret eksik ve yanlış bilgiyi doğru sunmakta ve topluluklar hakkında da yanlış izlenimi gerçek olarak kabul ve ikna ettirmiştir. Bilginin akademik alanda bu haliyle cari oluşu, toplulukların organizasyonunda etkili olan pir, mürşit veya reislerini etkisiz ve toplulukları da başıboş topluluklar haline dönüştürmüştür. Yani manevi mimarlardan kendileri üzerinde etkili olduğu topluluklardan bağımsız ve ilişkisiz işaret edilmektedir. Bir başka ifadeyle manevi mimarların hangi topluluklar üzerinde nasıl etkili olduğu konusuna ilişkin somut bir işaret sunulamamaktadır. Çünkü etkili olduğu söylenebilecek topluluklar, baştan olumsuz bir işaretle devre dışı bırakılmaktadır. Böyle olunca da Rum'a yerleşme ve şenlendirme esaslarına ilişkin işaretlerin bu çerçevede cılız, yetersiz kaldığı ve her geçen gün hâkim bilim dünyasıyla da daha fazla karmaşık, belirsiz ve anlaşılmaz kılınmaktadır. Böylece Horasan'dan Rum'a dair yerleşme düşüncesi hem coğrafya hem mesajı belleklerden yitip gitmektedir (Koca, 2008: 1-53). Topluluklar ve bağlı liderleri hakkında oluşturulan hegemonik hava Rum'a göçeden toplulukların liderlerinden bağımsız olduklarına dair belirsizliğe sürüklemiştir. Toplulukların homojen olmadığı vurgusu bir başka homojenleştirmeyi dayatmaktadır. Manevi liderleri ile bundan bağımsız olduğu üzerinde söz söylenmeye çalışılan topluluklar bu işaretlerle üretilmiş ve hemen bütün çevreler tarafından paylaşılan ve kabul gören "gerçek" bilgiye dönüşmüştür. Bütün bu bilgiler bugünün Müslümanlık nazarıyla değerlendirilmesinin sonucunda ortaya tarihsel, kültürel ve sosyal yapıdan bağımsız değerlendirmeye ulaşılmasıyla sonuçlanmıştır.

Karamanoğulları Beyliğinin dip ataları olan Nure Sofi, Babai Hareketinin lideri Baba İlyas'ın halifesidir. Nure Sofi, Baba İlyas'ın yanında yetişmiş ve iyi bir eren ve bey olarak etrafında tanınmaya başlamış. Rum'a göç ve ardından yapılan yerleşim

hakkında verilen mücadelelerde yer almış, başarılı ve etkili olmuş. Vefatının ardından yerine oğlu Karaman geçmiş ve onun terbiyesiyle yetiştiği için bütün iyi ve güzel hasletlerle donanmış olarak Türkmenleri toparlamış. Karaman Bey bütün bu faaliyetleri yürüttüğünde en yakınında duran arkadaşları arasında Turgut ve Bayburt bulunmuştur (Şikari, 2005: 107-113). Kaynağın verdiği bilgi makalenin ele aldığı konu etrafında yeniden değerlendirildiğinde menakıbın verdiği bilgiler, arşiv belgeleri, şehir tarihi gibi kaynaklardan elde edilenlerle Baba İlyas, Nure Sofi ve Hacı Bektaş vb. pir ve müritlerin tarikat içerisinde Türkmen sosyal yapı ve teşkilat geleneğini uygulamaları, sözlü ve yazıya aktarılıp sürdürülen metinlerde icra edilen irfan ve hikmetin aktarıldığı dile de uygun düşmektedir.

Yukarıda işaret edilen hususlar çerçevesinde makale, Anadolu Selçuklu Devleti ve sonrasında faaliyet yürüten bir zaviye, bu zaviyenin şeyhi, ona bağlı toplulukları ve yerleşim yerlerini konu edindi. Örnek olarak ele alınan şeyh ve zaviyesi, şeyhin adıyla onun ölümünden yıllar sonra kaleme alınan Menakıbından yararlanılarak Dediği Sultan hakkında bilgi verildi. Doğrusu bu makale Ortaçağ Tarihi veya Eski Türk Edebiyatı çerçevesinde ele alınmadı veya bu bilim dallarından birisine yaslanarak da hazırlanmadı.

Bilakis makale Rum'a yerleşen göçmenlerin hangi saiklerle yeni mekânı oluşturdıkları, göçmenlerin yerleşim zamanlarındaki siyasi gelişmeler, toplumsal kargaşa, savaşın getirdiği olumsuz ortamda kalıcı ve güvenli yerleşim stratejilerine dikkat çekti. İkinci olarak da göçmenlerin hareket alanı içerisinde bulunduğu uluslararası ticaret yollarının merkezinde bulunmaları onlara yeni imkânlar sunarken yanı sıra bunu fırsata dönüştüren stratejiye de işaret etti. Böylece makale göçmenlerin akrabalık ilişkileri çerçevesinde oluşturdıkları dayanışmayı daha güçlü sosyal yapı ve organizasyona dönüştürken kurulan akrabalıkların kan ve hukuki çerçevede sağlanmasının etkisini de anlatmaya gayret etti. Bu çerçevede zaviyelerin kurucuları ve yakın çevrelerinin kan akrabalığı ile zaviyeye için dillendirilen öğreti etrafında birbirlerine bağlanan toplulukların oluşturduğu örfi hukuk çerçevesi örnek metin olarak Dediği Sultan ve Menakıbının dile getirdiği hususları anlamayı kolaylaştıracaktır.

Dediği Sultan, Zaviyesi, Bağlı Toplulukları, Yerleşim Alanları ve Literatürün Değerlendirilmesi

Makalenin ele aldığı Dediği Sultan ve Menakıbı konuya bir giriş mahiyetindedir. Birden fazla alanı kapsayan ve kapsayacak konunun burada ele alınması makalenin kapsamı dışındadır. Bu bakımdan da makale temel düzeyde Dediği Sultan, Menakıbı, vakıf, tahrir ve çeşitli menakıbnamelere de başvurarak bir anlamda literatürün bütün, yarım ve işaretlerinden oluşan bilgilerini bir araya getirmeyi, bir araya toparlanandan yeni bir nazar ve dikkatle bakmayı önermektedir. Doğal olarak

makale Dediği Sultan ve Menakıbına Konya ve çevresinde etkili olmuş bir zaviyeye, zaviye etrafında şekillenen topluluklara, iktisadi, sosyal ve dinî kurumların belirleyici olduğu siyasi yapılarının değerlendirilmesi ve görülmesini kolaylaştıracaktır.

Dediği Sultan Menakıbı'nın bildirdiği Turgut ve Bayburt toplulukları etrafında Türkmen ve Yörük adlandırması konu etrafında yapılan tartışmalara katkı yapacaktır. Ayrıca bu adlandırmaya tabi tutulan toplulukların hiyerarşik dizgesinin nasıl olduğu konusuna kısaca değinmek de uygun olacaktır. Çünkü Türkiye Selçuklularından itibaren özellikle Babai Hareketi ve bir anlamda bunun devamı niteliğinde olan Karamanoğulları Beyliği hususu en azından burada anılmalıdır. Çünkü Karamanoğulları Beyliği hem sosyal hem dinî yapısı hakkında farklı yaklaşımlara uç vermektedir. Doğrusu bu tartışmaların konunun anlaşılmasına sağladığı katkının yanı sıra süreç içerisinde sosyal ve dinî yapıda meydana gelen farklılaşma aynı zamanda adı geçen toplulukların anlaşılmasını da zorlaştırmaktadır. Bu cümleden olmak üzere genel hatlarıyla dinî ve sosyal geçişliliğin sağladığı duruma dair de kısa bilgi verilecektir.

Oğuzların Rum'a başlayan göçleri iki yüzyıl civarında bir zamana karşılık gelmektedir. Bu göçler birden fazla coğrafya, savaş, siyasi teşekkülü olan çok geniş bir sosyal etkinlik içermektedir. Doğal olarak Oğuzların göçleri boyunca aldıkları isimler ve yerleştikleri yerler arasında ilişki bulunmakta veya böyle bir ilişki kurmak mümkündür. Oğuzların Anadolu'da yerleşim yerlerine ilişkin tutulan defterler aracılığıyla takip etmek mümkün görünmektedir. Bunlar arasında özellikle Tahrirler, Kanunnameler, Şeriiye Sicilleri, Mühimmeler ve Ahkam Defterlerini saymak mümkündür (Sümer, 1958: 159-162). Anadolu Selçukluları, Türkmen ve Yörük şeklinde iki ana gruba ayrılmıştır. Oğuz boylarının bu tanımı Orta Anadolu'da Kızılırmak'a olan kısmında Türkmen; Kızılırmak'tan itibaren ise Yörük adlandırmasına rastlamak mümkündür. Türkmenler içerisinde hiyerarşik bir yapı ve bu yapıya göre Türkmenler İl veya Ulus, İl'ler ise Boy ve Taife, Boy'lar ise cemaat olarak isimlendirilen oymaklara ayrılmaktadır. Boy'ların başında ise Boy Beyleri, Cemaatlerin başında ise Kethüda bulunurdu (Sümer, 1950b: 511). Bu adlandırma genel hatlarıyla yapılmakta ve her iki bakımdan da Rum'a ulaşan Oğuz boyları Türkmen ve Yörük adını almıştır. Hatta hem Türkmen hem Yörük adlandırmasının bir arada kaydedildiği veya bir yerde zikredilmiştir. Bunun en güzel örnekleri arasında da Atçekenler bulunmaktadır (Sümer, 1950a: 515).

Oğuz boyları arasında Anadolu dinî ve sosyal tarihinde ayrıcalıklı bir yere sahip olan Çepniler, Atçekenleri de bünyesinde taşımaktadır. Atçeken ulusu Eski İl, Turgut ve Bayburt isimli yerlerde yaşamaktadırlar (Sümer, 1950a: 441-443). Bütün bunlara göre Oğuz Türkmenlerinin Anadolu Selçukluları döneminde Konya ve çevresine yerleşen Çepni Boyu bünyesinde yer alan Atçeken İl'inin Karamanoğulları

Beyliğinin dip atası olan Nure Sofe ile olan bağlantısı dikkat değer hususlar arasında yer almaktadır. Karamanoğulları Beyliğinin Osmanlı Devleti tarafından yıkılmasına kadar devam etmiş ve Atçekenler ile Karamanoğulları arasındaki ilişkisi sürekli tazelikliğini korumuştur. Osmanlı Devleti yönetimi altına giren Atçekenlerin boy beyliği beklentileri sürmüş ve buna bağlı olarak huzursuzlukları devam etmiştir. Şimdi de bu kısa bilgiden sonra Dediği Sultan Zaviyesi ve etki alanına dair bilgilere geçilebilir.

Dediği Sultan, Konya Ilgın Mahmut Hisar Beldesinde Turgutlu ve Bayburtlu toplulukları arasında yaşamış ve halkın evliya olarak kabul ettiği önemli kişilerdendir. Menakıbına göre Dediği Sultan, Seyyid Hacı İbrahim'den el almıştır¹. Dediği Sultan, Hacı Bektaş, Karaca Ahmed, Seyyid Harun ve Mevlana ile aynı dönemde yaşamış ve onlarla görüşmüştür. Rum evliyalari ile Konya ve çevresi düşünüldüğünde Dediği Sultan büyük bir öneme haizdir (Lindner, 2000: 130-131).

Konya merkezde oğlu Toruncan tarafından bir tekke kurulmuştur (Konyalı, 2007: 616). Yine halifelerinden Mürsel Yatağan tarafından Doğanhisar Göçü köyünde de bir zaviye kurulmuştur² (Konyalı, 1945: 597; Oral, 1954: 337-345).

Dediği Sultan ve zaviyesi hakkındaki kaynakların önemli bir kısmı zaviyesine ilişkin vakıf ve tahrir defterlerinde yer almaktadır. Karaman, Konya, Akşehir, Beyşehir ve Seydişehir ile ilgili hemen bütün çalışmalarda Dediği Sultan ve zaviyesi hakkında malumat yer almaktadır (Konyalı, 1991: 91-95; Erdoğan, 1994: 89-158; Erdoğan, 2003: 99-140; Erdoğan, 2004: 119-154; Demir, 2006: 127-157).

Ayrıca Konya Doğanhisar Tekke Köyündeki Dediği Sultan Zaviye ve Tekkesini konu alan iki çalışmanın ilki (Konyalı, 1945: 595-598) ikincisi de müstakil olarak Dediği Sultan'ı konu alan araştırma (Bakırer – Faroqi, 1975: 447 – 471) içerisinde yer almaktadır. Bunların dışında Dediği Sultan Zaviyelerinin etki ve faaliyet alanını gösteren Diyarbakır Ergani'deki Dediği Sultan Zaviyesini de konu alan araştırmayı da ekleyebiliriz (Erpolat, 2004: 53-56).

Eğridir Yazla mevki civarında Dediği Sultan Türbesinden sökülerek bir okulun bahçesine taşınan kitabesini haber eden Oral, bu kitabenin Hamit Oğullarından Hüsametdin İlyas Bey zamanında yazıldığını bildirmekte ve bu tarihin de Ilgın Mahmut Hisar Dediği Sultan türbesiyle karıştırıldığını makalesine eklemektedir (Oral, 1954: 344).

Denizli merkez Karataş köyü yakınlarında ve köylülerin “Yukarı Tekke” dedikleri Dediği Sultan Zaviyesi, Kazak Abdal Zaviyesi ile aynı yerdedir. Karataş Köyü sınırları içerisinde bulunan Dediği Sultan Zaviyesine yine merkez köylerden Çukur Köyünden ulaşılabilir ve Çukur Köyünde de Teslim Abdal'ın Zaviyesi bulunmaktadır (Filiz ve diğerleri, 2007: 104; 124-125). Burada bulunan Dediği Sultan ad-

landırmasının imlasını Bedri Noyan “Dedeği Sultan Dergâhı” şeklinde okumuştur (Noyan, 2002: 23).

Bedri Noyan bu adlandırma dışında “Dedeği Sultan” isminin kaynağı hakkında da bilgi vermektedir. Noyan’ın verdiği bilgiye göre:

“Sarıkazak Abdâl’in Balım Sultân dervîşi olduğu ve onunla beraber çok bulunduğu söylenmektedir. Sarı Kazak Abdâl’a, son günlerinde: Yerinize, posta kimi geçirelim, diye sormuşlar. O da:

-O (yani yerime geçecek kişi), zamanı gelince güvercin donunda gelir. Ona çok saygı gösteriniz, diye yanıt vermiştir.

Sarı Kazak Abdâl Sultân göçünce, gün gelmiş lokması yapılacak. Bütün muhipler toplanmışlar, ortada henüz kimse yok. Biraz sonra bir güvercin gelmiş. Bunu görenler:

-İşte, dediği sultân, dediği sultân!... diye fısıldaşmaya başlamışlar. Bundan sonra da, güvercin insan donuna girmiş ve Posta oturmuş. Halk arasında bu lejand yaygın bir şekilde söylenmektedir. Sarı Kazak Abdâl’in lokma töreni böylece yapılır. Kimse gelen zata adını bile sormaya cesaret edemez. Güvercin donunda görüldüğü zaman fısıldaşıldığı gibi “Dedeği Sultân” adını alır. Bu söylem zamanla “Dedeği Sultân” şeklini almıştır.

Sarı Kazak Abdâl Dergâhı, sonradan büyük bir ün yapan Dedeği Sultân’ın adıyla da anılır olmuştur. Burası Halife Postu olan bir dergâh kabul edilmiştir. Buraya, Sarı Baba Dergâhı da demişlerdir. Osmanlı döneminde Denizli Kadısına gönderilen fermanda; buradaki “ışıkların” yani ışık tâifesinden olan Bektâşilerin “gece gündüz saz ve sözle vakit geçirdikleri” bu yüzden uslandırılmaları gerektiği buyuruluyordu. Anlaşıyor ki saziyle, sözüyle erkân yürüten Bektâşi’ye softa dayanamamış ve ihbar etmiştir. İstanbul’dan, bunlarla meşgul ol, diye kadıya emir gelmiştir.

Teslim Sultân Abdâl ile Kepenekli Sultân’ın Horasan’dan gelme oldukları da söylenir. Dedeği Sultân da Horasan’dan gelmiştir, diye bir rivayet vardır” (Noyan, 2002: 80-81).

Dedeği Sultan’dan kendi menakıbı dışında yer veren kaynak Seyit Harun Menakıbdır. Menakıba göre Seyit Harun’un geldiği haberi kendisine ulaştırılan Dedeği Sultan, bu keramet sahibi veliyi görmeye gider. Etrafındakiler keramet gösterip ayıya binip gitmesini isterler ve o da ayıya biner gider. Onun gelişini haber alan Seyit Harun taş a biner ve onu karşılar. Seyit Harun yanında üç gün kalır, birlikte namaz kılmaya kalktıklarında Seyit Harun, Dedeği Sultan’dan su çıkarmasını ister ve o da asasını yere vurur, böylece yerden bir su çıkar. Bu suyun adı da Dedeği Sultan Pınar’ı olur³. Seyit Harun, namazı kıldırmasını ondan isteyince o da: Ben ümmiyim, zahir bilmem,

der ve namazı onun kıldırmasını ister. Dediği Sultan, Seyit Harun tarafından kurulan şehrin dağa bitişik kurulmasını ve Müslüman olmayan toplulukların İslam'a davet edilmesini tavsiye eder. Daha sonra Dediği Sultan, Seyit Harun'un kızına talip olur ama Seyit Harun kızını ona vermez. Bunun üzerine Dediği Sultan, Seyit Harun'un bu tavırından dolayı rahatsız olur ve geri döner, kısa bir zaman sonra da Seyit Harun vefat eder (Uluçay, 1946: 773-774; Kurnaz, 1991: 53-57; Ayaz, 2008: 49-51).

Dediği Sultan ve Menakıbı iki ana konuda farklı kaynaklarda verilen bilgileri, desteklemekte ve anlaşılmasını kolaylaştırıp güçlendirmektedir. Birinci olarak Dediği Sultan'ın faaliyet ve etki alanı içerisinde olan topluluklar ve onlarla kurduğu ilişkiyi takip edip tespit etmektir. İkinci olarak da toplulukların yerleşik oldukları coğrafya ve coğrafya üzerinden faaliyetlerini tespit etmektir. Dediği Sultan ve bağlı topluluklarının yerleşim yerleri, yerleşik oldukları bu coğrafyayı adlandırmaları, ticari faaliyetleri, kurdukları zaviyelerle kadim menzil üzerinde menzilhaneleri işlevsel hale getirip yol güvenliği ve işleyişini sağlamaları hususlarına dair güçlü ipuçları sunmaktadır. Diğer yandan bütün bu faaliyetlerin yürüdüğü topluluklar olarak Dediği Sultan'ın hem menakıbı hem de faaliyet alanı Turgut ve Bayburt cemaatleri arasında geçmektedir.

Atçeken konfederasyonu içerisinde yer alan Türkmenlerden Turgut ve Bayburt toplulukları aynı zamanda bu adlarıyla Karaman Vilayetinde idari merkezler olarak yer almıştır. Karaman Vilayeti Konya Paşa Sancağı Akşehir Livası içinde veya müstakil olarak Turgut Livası veya bu idari yapı içerisinde Turgut ve Bayburt Nahiye olarak devamlı surette yer almıştır (Erdoğan, 1992: 417-428). Turgut ve Bayburt cemaatleri uzun bir süre Esb Keşan Livası içerisinde de değerlendirilmiştir (Karadeniz, 2000: 183-193). Ayrıca muhtelif yıllarda Turgut ve Bayburt Türkmenlerinin bu coğrafyanın dışında başka yerlerde de iskân edildiği ve iskân edildikleri yerlerde de yerleşim yeri adı olduğu herkesin malumudur (Sümer, 1999: 179-199).

Atçekenler, Konya bölgesinde Tuz Gölü etrafında Eski il kazası merkez olmak üzere Turgut ve Bayburt kazasında yaşamaktaydılar. Atçekenlerin yerleşik oldukları veya konup göçtükleri coğrafya genel olarak Aksaray – Akşehir ile Ankara – Konya arasında Doğu – Batı ve Kuzey – Güney ekseninde Konya ovasında özellikle Konya bozkırlarıdır (Atçeken, 1995: 16). Karamanoğulları Beyliğinin en güçlü destekçileri içerisinde bulunan Atçekenler geniş bir konfederasyonu içermekteydi. Atçekenler organizasyonu başlarındaki beyler tarafından idare edilir ve baktıkları veya bakmakla yükümlü oldukları atlardan dolayı da sulu alanlarda dolaşmaktaydılar. Bu bakımdan da rastgele değil belirli alanlar içerisinde gidip gelmekteydiler. Osmanlı tahrirlerinde kendilerinden alınan vergi kayıtlarına bakılacak olursa yerleşik hayata geçmiş Atçekenlerde bulunmaktadır (Hüseyinlioğlu, 2008: 39-64). Atçekenleren alınan vergi ve esasları Karamanoğlu İbrahim Bey zamanından itibaren uygulandığı

kayıtlıdır. Bundan dolayı da bir süre sonra yerleşik hayata geçip tarımla meşgul olup at yetiştirmeyenler “at yetiştirmiyor” diye vergiden muaf tutulmaktadır. Yani ziraat ve çift işiyle uğraşanlardan vergi alınmazken at yetiştirmedikleri şeklinde kayıtlara bir açıklama da düşülmüştür. Karamanoğulları Beyliğinin yıkılması ve Fatih’in Osmanlı Devletine bu bölgeyi katmasının ardından yeniden toparlanamamaları için uygulanan programla Atçekenler, ziraat ve çift işine yöneldiler. Bu durum yapmış oldukları hizmetin azalması nedeniyle toparlanmalarına imkân sunulmaya çalışıldıysa da Atçekenler azaldı ve sadece geçen yüzyıla kadar bölge adı olarak kullanılmaya devam etti (Beldiceanu-Steinherr, 1992: 51).

Dediği Sultan Menakıbı, Dediği Sultan’ın faaliyet yürüttüğü ve içerisinde kaldığı Türkmenlerden Turgutlu ve Bayburtlu oymaklarının Karamanoğulları ile olan güçlü irtibatı, Osmanlı Devletinin Karamanoğulları Beyliğinin siyasi etkinliğini azaltıp ortadan kaldırdığı dönemde Atçekenler, Osmanlı Devleti yönetimine karşı yürüttükleri askeri faaliyetlerle büyük bir direnç göstermişler ve birçok kargaşaya neden olmuşlardır.

Osmanlı Devletinin Karamanoğullarıyla mücadele ettiği dönemde diğer beylikleri de kendi sınırlarına dâhil etmeye başlamıştı. Bu gelişmeler Karamanoğulları Beyliği sınırları içinde Erdebil Tekkesinden Şeyh Cüneyd Konya’ya kadar gelmiş ve bir dizi faaliyet başlatmıştı. Konya’da bir süre kaldıktan sonra Varsak Türkmenleri arasında da çalışmalarını sürdürmüştü (Aşıkpaşa, 1332: 264-269). Siyasi kargaşaların Karamanoğulları Beyliğinde meydana gelip artması Şeyh Cüneyd sonrası Şeyh Haydar’ın faaliyetlerinin Karamanoğulları arasında başarı oranını artırmıştı. Şah İsmail büyükbabalarının Rum içindeki halife ve müritleriyle olan ilişkisini sürdürüp geliştirmiştir. Bir süre sonra da Şah İsmail irtibat halinde olduğu topluluklarla Erzincan’da toplantı yapmıştır. Erzincan’daki bu toplantıya Karamanoğulları Beyliğinden birçok aşiretin katıldığı ve bunlar arasında Turgutlularında bulunduğu kaynaklarda yer almaktadır (Sümer, 1992: 18-19). Safevilerle başlayan siyasi, kültürel, sosyal ve dini uyuşma Atçeken konfederasyonu içerisinde yer alan özellikle Turgut ve Bayburt daha sonra Safevi Devletinin kuruluşuna iştirak eden Türkmen aşiretleri arasında yer almışlardır (Sümer, 1992: 51).

Zaviyelerin asıl görevi arasında bulunan “âyende ve revendeye” yani gelip geçen yolculara geceleme, yeme içme ve güvenli bir şekilde yoluna devam etmede rehberlik hizmeti sunmasıdır. Bu hizmetin sunulmasında zaviye adıyla anılan bir mekânı zorunlu hale getirmişti. Dolayısıyla zaviye hizmeti sürdürenler, hizmet ve hizmet mekânı olarak üçlü bir bileşenden oluşmaktadır. Zaviyeyi anlamlı ve önemli kılan hizmeti yürütenler kendilerine bağlı topluluklarıyla bir bütün olarak hizmeti sürdürürler. Zaviyeyi idare etmekle görevli kişi, ailesi ve zaviyenin bulunduğu yer-

leşim yerindeki kişilerin hangi esaslar üzerine birliktelik oluşturdukları konusu hale önemini korumakta ve açıklanmayı beklemektedir. Çünkü başlangıcı itibariyle zaviyelerin kurulması ve görevli tayini doğrudan yerleşim yerleri oluşturma, güvenliği sağlama, ticari yolları kontrol altında tutma ve haberleşmeyi elinde tutmak gibi birden fazla işlevi yerine getirmeyi amaçlamaktaydı. Zaviyeler bu amacına çok kısa sürede ulaştı ve bekleneni vererek Rum diyarını Müslüman Türk yurdu kılmış oldu (Barkan, 1942: 279-386).

Bunun için de Dediği Sultan Zaviyelerinin bulunduğu hat olarak Ilgın'dan geçen yollardan da bahsetmek yerinde olacaktır. Geleneksel askeri, haberleşme ve hac yolları kavşağında bulunan Ilgın, Dediği Sultan Zaviyesi ve merkezi zaviyenin bağlantılı diğer zaviyeleri arasındaki ilişkiyi görmeyi kolaylaştırmaktadır. Sadece Dediği Sultan Zaviyesi değil halifelerine bağlı zaviyelerinin de izlerini ve bağlantılarını anlama ve anlamlandırmaktadır. Bu bağlantı aynı zamanda Dediği Sultan'ın piri Hacı İbrahim'e ait zaviyelerin dağılımının da görülmesine imkân sunmaktadır (Çetin, 2004: 23-41; Çetin, 2009: 67-85).

Anadolu'dan geçen ana yol Üsküdar Halep olarak sürmekte ve bu yol sağ, sol ve orta olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Aynı yol, Osmanlı döneminde "ulu yol" veya "hac yolu" olarak isimlendirilmiştir. Hac yolunun "sağ yol"u Ishaklu, Akşehir, Ilgın'dan geçmektedir (Sak ve Çetin, 2004: 179-221).

Dediği Sultan'dan bahseden kaynaklar arasında şehir tarihleri de bulunmaktadır. Bunlar arasında özellikle şehirlerin meşhurları, mimari yapıları veya hemen her özelliğinden bahsedenler Dediği Sultan'a doğrudan veya Seyit Harun münasebetiyle yer vermektedir (Konya, 1945: 507; Aydoğdu, 1994: 12-39; Çaycı ve Ürekli, 2003: 359-401; Özönder, 1990: 123-128; Önder, 1988: 21).

Sonuç olarak Dediği Sultan Ilgın Mahmut Hisar isimli yerde Turgut ve Bayburt topluluklarıyla Horasan'dan Rum'a gelen Türkmen Bey ve seyitlerinden bir tanesidir. Selçuklular öncesi ve sonrasında kendisi ve halifeleri stratejik bölgelere yaptıkları zaviyelerle yerleşmişlerdir. Bağlı bulunduğu şeyhi Hacı İbrahim'in yanı sıra Mevlana, Seyit Harun, Hacı Bektaş, Karaca Ahmet, Hacı Tuğrul, Emir Sultan, Kadıncık Ana, Halifeleri Yatağan Ahmet, Handan Sultan, Ömer, Muhammet ile Oğlu Mahmut Paşa gibi döneminde kamuya mal olmuş kişilerle irtibatının olduğu açıktır. Yine menakıpnamesinin verdiği bilgiler arasında Ilgın, Melengürd, Beyşehir, Aladağ vb. bölgelerde Sultan Alaaddin zamanında yaşadığı ve faaliyet yürüttüğü yer almaktadır.

Moğol istilasından sonra da uç bölgelere göç eden Dediği Sultan ve bağlılarının Hamidoğulları ve Menteşe'ye yayıldıkları da görülmektedir.

Dediği Sultan Menakıbı, Menakıbında Dediği Sultan ve Ele Aldığı Konular

Dediği Sultan Menakıbından ilk defa M. Zeki Oral (Oral, 1954: 148-150; Oral, 1954a: 344; Oral, 1956: 45-47) bahsetmiştir. Ardından Safa Odabaşı, Oral'ın sözünü ettiği farklı bir nüshayı yayınlamıştır (Odabaşı, 1998: 365-403). Safa Odabaşı, Dediği Sultan Menakıbını ilk defa asıl metinle birlikte yayınlamıştır.

Menakıbı Farsçadan Türkçeye çeviren es-Seyyid Mustafa Rüşdi b. Muhammed Hamdi sene 1277 fi şehr-i Şevval 25 (6 Mayıs 1861) tarih kaydını eserde vermiştir. Mütercim, Sultan Dediğinin hicri 550 yılında vefat ettiğini, onun çevirdiği metnin ise onun vefatından 467 yıl geçtikten sonra halen elde olduğunu fakat eldeki kitabın oldukça yıprandığını da yukarıdaki bilgilere eklemektedir.

Menakıp da Dediği Sultan'ın Horasan, Türkistan'dan yola çıkışı, esasını attığı ve Rum'da da Ilgın yakınlarına düştüğü bildirilmektedir. Dediği Sultan ve Hacı Bektaş'ın amca çocuğu olduğu, Ahmet Yesevi tarafından gönderildikleri de anlatılmaktadır.

Horasan ve Rum erenleri karşılaşmasında Dediği Sultan'ın Horasan erenlerine gönderdiği darı üzerinden konu konuşulmuş ve tartışılmıştır. Bu durum hem darı hem de Dediği Sultan dilinden anlatılmaktadır. Horasan erenlerine darıyı kıpırdatmadan namaz kılma, imtihanı önerilir. Bunu da ancak Hacı Bektaş yapabilir. Hacı Bektaş Horasan erenlerinden izin alır ve yola koyulur. Dediği Sultan'ın gönderdiği darıyla imtihanı başarır ve Rum'a yönelir ve Rum erenleriyle karşılaşır.

Dediği Sultan'ın Horasan'dan başlayan uzun yolculuğu Ilgın'da neticelenir ve Ilgın'a yerleşir. Dediği Sultan'ın Horasan, Türkistan'dan başlayan yolculuğun ilk duraklarından bir tanesi de Hicaz'dır. Hicaz dönüşü doğrudan Konya bölgesine yönelir. Konya etrafında Beyşehir Melengüird ardından da Ilgın Aladağ'a yönelir ve burada yerleşir.

Çark urup sema ile döne döne
Ahir nazil oldu Ilgın kurbune

Yar-ı gar idi Handan Sultan
Dedi kim eylesen bu arada mesken

Bu Ilgın bizim has bahçemiz olsun
İçi ve dışı cevahir ile dolsun

Dediği Sultan'ın piri Hacı İbrahim'dir.

Kâbe'ye tavaf edip zıydı[döndü?] andan
Beyat edip Hacı İbrahim Sultan'dan

Halifeleri Yatağan Ahmet, Handan Sultan, Ömer Baba ve Muhammet Dede'dir. Ömer Baba'nın çok iyi Farsça ve Muhammet Dede'nin ise çok iyi Arapça bildiğini de kaydetmektedir. Esasen üç yüz elli budala ve yatağanı bulunduğu da metinde yer almaktadır. Dediği Sultan üç yüz elli halifesinin her birini bir yere göndermiş ve gönderdiği bu yeni yerlerde de birer "Yatağan" olduğunu kendi dilinden aktarmaktadır.

Lakin Ömer Baba ile Muhammet Dede
Sultan'a canların ettiler feda

Bir saat olmazlardı sultansız
Sultan da olmazdı çünkü onlarsız

Sultan onlara vasiyet eylemişti
Bunları türbeme kon demişti

Muhammet Dede lisan-ı Arap'ta fasih
Ömer Baba Farisi okurmuş nasih

Bunların dışında yakın irtibatı ve ilişkisi olan Yatağan Ahmet'tir.

Yatağan Ahmet derler bir er vardı
Sultan Dediği ile yar-ı gar idi

Melengüird dağında onu kodu
Bu aralığı sen bekle dedi

Sultan kendi Aladağ'a geldi
Gelip bir zaman orada eğlendi

Dediği Sultan'ın kendisinden sonra zaviyesinin bulunduğu ve günümüze kadar da Mahmut Hisar olarak gelen adlandırmayı aldığı ve Konya merkezde de tekkesi bulunan oğlu Mahmut Paşa'da yer almaktadır.

Adını kodular Mahmud Padişah
Gün gün üzre oluser gümrah

Yine kurb-ı Mahmut Hisarından
Sultanoğlu idi anda

Menakıp, Dediği Sultan etrafında adı geçen şahısları ve kendisine bağlı topluluklara da yer vermektedir. Dediği Sultan'ın Horasan'dan Türkistan'dan birlikte hareket ettiği topluluklar Turgut ve Bayburt idi. Kendisi Hicaz'a gitti ve kendisine bağlı toplulukları ise Ilgın çevresine yönlendirdiği yine metinde yer almaktadır. Bu topluluklar hakkında verilen bilgiler ve yapılan araştırmalara bakıldığında da Türkistan'dan Ankara – Konya arasına gelip yerleştiklerinin söylenmesinin de mümkün olduğu görülmektedir (Karadeniz, 1995: 194-195).

Turgutu Bayburtu ikisi bir kardaş
Dediği Sultan'a oldular yoldaş

Dediği Sultan bunları Rum'a saldırdı
Kendisi dahi azm-i Hicaz kıldı

Kaçan Sultan Horasan'dan çıktı yola
Turgut u Bayburt u kırk alacağıyla

Bunları Rum vilayetine salmıştı
Kendisi azmi Hicaz kılmıştı

Turgut ve Bayburt dolandı Rum'a geldiler
Gelip burada Sultan'ı bulamadılar

Vilayetli bunlarla ederlerdi cengi
Bunların akılları olmuştu dengi

Vatandan ayrılanın hali ne ola
Meğer yine Hak'tan inayet ola

Menakıp, Rum erenlerine gönderilen Hacı Bektaş ve Dediği Sultan'dan söz ederken, Rum erenleriyle karşılaşmanın organizasyonunu Dediği Sultan'a verir. Böylece Karaca Ahmet ile karşılaşan da Dediği Sultan olur.

Sultan Karaca Ahmed buluta binip
Geldi eline biraz ateş alıp

Sultan Dediği Sanavber ağacına binip
Kavrayıp kamçı eline alıp

Hacı Bektaş Karaca Ahmet karşılaşmasının anlatıldığı kısımlar ise daha önceki metinlerin aktardıklarıyla hemen aynıdır (Taşgın, 2010: 56-67). Rum erenlerinin başında ise Karaca Ahmet bulunmaktadır ve Emir Sultan, Karaca Ahmet kardeşi oğludur.

Horasan pirleri bir yere cem oldular
Bir ulu mescide girüben doldular

Dediler kim Rum'a er gönderelim
Rum erenlerin bize döndürelim

Amma bunda bir er vardı veli
Rum erenleri demişlerdir beli

Cümle erenlerin ol serveridir
Karaca Ahmed Sultan onun barıdır

Rum'a gelen Hacı Bektaş'ı murakabe ile görüp taşın üzerinde bir güvercin durduğunu da Karaca Ahmet haber etmektedir.

Sultan Karaca Ahmed cihana göz urdu
Selam kapısında bir güvercin oturur gördü

Der Selam kapısında bir güvercin oturur
Er oldur anda bize bir haber getirir

Dahi kayabaşında güvercin durur
Karaca Ahmed Sultan güvercini görür

Hava yüzünden Karaca Ahmed iner
Heybetinden dağ ve taş oda yakar

Kayalar hareket etti yerinde durmadı
Hak Çalabın ne edeceğin bilmedi

Hacı Bektaş Sultan der üskün ya hacet!
O gelen Sultan Karaca Ahmed'dir meğer

O gelen sana gelmez bana gelir
Heybetini Allah sava kendi bilir

Hacı Bektaş Sultan yüz tutup hakka
Dedi: cümle âlem fanidir sen beka

Cümle yoktan sensin var eyleyen
Odu ve suyu ve toprağı yar eyleyen

Sultan Karaca Ahmed çekti silahı
Rebbena sensin padişahlar padişahı

Bugün geldi üzerime Karaca Ahmed
Def et şerrini hi-hakkı Muhammed

Bu halde iken Karaca Ahmed iner
Hacı Bektaş Veliye el sunar

Hacı Bektaş söyler gör ne der:
Sultan Karaca Ahmed eyidür behey yar!

Er ere bir yırtıcı surette mi gelir
Ere doğru gelen meğer erdir ol

Hacı Bektaş der: durma bir geda
Er oldur cansıza bine yürüde

Öyle deyüben kayaya bindi
Haykırıp kayaya bir kamçı saldı

Sıçrayıp kayaya bir kez ya Allah dedi
Sultan Karca Ahmed'den yana yürüdü

Hacı Bektaş Sultan bir âdem olur
Dinle imdi anda başa ne gelir

Kavrayıp biri birini tuttular
Üç gün [üç] gece cenk ettiler

Hacı Toğrul, konusu da yine diğer metinlerde anlatıldığı gibi aktarılmaktadır (Taşgın ve Solmaz, 2012: 105-129). Ayrıca karakuş, toğrul, sungur, laçın, doğan, çağrı, çavlı, turumtay, balaban gibi adlandırmalar ile bunların anlamları üzerinde durulması menakıb metnlerinin dillerinin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır (Sümer, 1999a: 120-122). Rum erenleri meclisinde konu geçince Hacı Tuğrul, Hacı Bektaş'ı yani güvercini bir karakuş olup alıp gelmeyi teklif eder ve Karaca Ahmet de kendisini gönderir. Fakat arzu ettiği gibi olmaz, Hacı Bektaş birden tavşancıl olur ve onu yakalar ve yaralar. Yine Hacı Tuğrul ve Hacı Bektaş arasında geçen hadiseleri Hacı Tuğrul'un haber vermek için geldiği de yazılıdır.

Hacı Tuğrul varuben bildi hali
Gelüb bunlara bildirdi ahvali

Kadıncık Ana'dan bahsederken Kadıncık Ana'nın Sultan Alaaddin ailesinden olduğunu da söylemektedir.

Padişah idi tahtı Konya'da
Sultan Ala-addin ve'd-dünyada

O sultan ehlinden Kadıncık Ana
Bu canipte oldukça revane

Söz öküşür hele bu araya geldi
Altındaki katır yürümedi hele durdu

Böyle rivayet etti raviler
Kendi durur etrafa adamlar salar

Tehi değil bu arada er var görün
Dedi her kande ise tez bulun

Dediği Sultan'ın Konya ve civarında bulunan diğer velilerle görüşmeleri hakkında da bilgi verilmektedir. Bunlar arasında Mevlana'nın kendisini cemaatle namaz kılmaya davet ettiği bir mektup gönderdiği de kayıtlıdır.

Raviler işit bir dahi ne demiş
Münla Celalettin mektup göndermiş

Demiş ey veli buraya gelesin
Gelip bunda cemaatile namazı kılasın [5a]
Sultan Dediği dedi ey âlemler şahı
Muhammet Mustafa'ya aşkı ilahi

Kable'r-risalet dağ başında Cebrail
Sure-i İkra anda oldu nazil

Seyit Harun'dan bahsetmekte ve Seyit Harun Menakıbında da Dediği Sultan'dan söz edilmektedir. Ayrıca Dediği Sultan Menakıbında da Seyit Harun ile arasında bir anlaşmazlığa işaret eden ifade bulunmaktadır. Seyit Harun'un Dediği Sultan'ı ortadan kaldırmaya çalıştığı ve ona gönderdiği okun, kendisine döndüğü ve onun zehriyle öldüğünü bildirmektedir.

Ol arada var idi meğer bir er
Seyit Harun derlerdi ona meğer

Dediği Sultan'a kasten ok atar
Karşı varır Sultan okunu tutar

Dediği Sultan eydür kim ki bize ok ata
Attığı ok gene kendüye bata

Rumuz ile oku geri dönderir
Seyit Harun okun zahminden ölür [4a]

Hatta cenaze törenine gittiğinde Seyit Harun'un kızı, Dediği Sultan'a bunu neden yaptığını sormaktadır. O, bunu Seyit Harun'un kendisinin yaptığını söyleyip suçlamaktadır.

Seyit Harun'un bir kızı var idi
Sahibi keramet idi bir dohtar idi

Sultan'a eydür katil Dediği yine geldi
Benim babamı neyledin ve ne kıldın

Sultan eydür müntekimdir ol baki
Baban kendi kendüye urdu oku

Seyit Harun'un anlatıldığı yerlerde başka kişilerin öldüğünden de bahsedilmektedir. Dediği Sultan bu ölümlerin kanlarına dokunmuş ve eli kan olmuştu. Bir süre sonra da eline bulaştırdığı kanı başına sürmüş ve Kızılbaşlı olmuş. Bu işaret Dediği Sultan'ın beş terekli olduğunu da bildirmektedir.

Sultan ol kanı başına sürdü
Kisvesi kızıl olmağa kızıl oldu

Bir elin parmağı bilirsin kaçtır
Ol sebepten kisvesi tereki beştir

Beş parmağın başına sürdüğü için
Her bir günün namazı beş vakit olduğu için

Sonuç

Makale, Anadolu Selçuklu Devletinin merkezi olan Konya ve çevresine Horasan'dan başlayan göçler ve göçlerle beraber gelen topluluklar ile onların başlarında reis – seyitlerden Dediği Sultan ve menakıbını konu edindi. Buradan yola çıkarak Moğol saldırıları, meydana gelen siyasi istikrarsızlıklar ve bozulan iktisadi yapı etrafında kervansaraylarla sağlanan güvenli yolculukların destekçisi olarak zaviyelerin etkisine işaret etti. Bu çerçevede organizasyonun aktörleri göçmenlerin başlarında yer alan pir ve mürşitlerin stratejik öneme sahip bölgelerde önce Bizans ardından da Moğollara karşı güvenli ortam oluşturmaya çalıştıkları ortaya konuldu. Savaş ve siyasi kargaşalara rağmen pir ve mürşitler zaviyeler etrafında organize edip örgütlediği toplulukları bir arada yeni toprakları şenlendirmelerindeki etki başarıları açıklığa kavuşturuldu. Özellikle uluslararası ticaret yoluna ilişkin atılan adımlar göç, askeri ve haberleşme alanlarını kontrol etme gücü sunarken kuzey güney ve doğu batı eksenindeki akışı da takip etme fırsatı verdiği görüldü. Bir süre sonra beraberinde imkânları da getiren fırsatlarla göçmenlerin Bizans ve Moğollar arasında sıkıştığı dönemlerde de küçük beyliklere dönüşerek etkili olmayı sürdürdüler.

Makale, göç, yeni yerleşim yerleri, ticaret yolu etrafında atılan stratejik adımlara örnek olarak Konya çevresinin Alevi Bektaşî ocakları açısından önemine işaret edip Dediği Sultan ve Menakıbı çerçevesinde bu konuya değindi. Makale de doğrudan Dediği Sultan Menakıbından yararlanarak verilen bilgilerin dışında Tahrir ve vakıf kayıtlarının yanı sıra şehir tarihleri, mimari, sanat tarihi ve diğer menakıp kayıtlarına da yer verildi.

Dediği Sultan, Hacı İbrahim'in halifesidir. Dediği Sultan'ın halifeleri arasında Yatağan Mürsel Ahmet'in zaviyeleri de günümüze kadar ulaşmıştır.

Dediği Sultan zaviye ve zaviyeleri kadim ticaret, askeri ve hac yolunun Anadolu kısmında sağ yol üzerinde bulunmaktadır.

Dediği Sultan Menakıbının verdiği bilgilere göre Dediği Sultan, halifeleri ve diğer müritlerle Konya ve çevresinin Alevi Bektaşî ocaklarının merkeze hareket noktasında bulunmaktadır. Özellikle Anadolu Selçukluları öncesi ve Moğol saldırıları sonrasında uçlara doğru hareket eden topluluk ve pirlerin geçiş alanında yer almaktadır. Bu bakımdan da tarihi kayıtlarda bu topluluklar ve bağlı bulundukları pirlerinin vakıf ve tahrirlerine rastlanmaktadır. Konya çevresinden Anadolu içlerine ve uçlara doğru hareketi takip etmede de Dediği Sultan ve Menakıbı büyük bir katkı sunmaktadır.

Sonnotlar

- ¹ İbrahim Hacı hakkında Karaman Vakıflarına bakınız: (Erdoğan, 2004a: 145).
- ² İbrahim Hakkı Konyalı verdiği bu bilgilere bir de “Dediği Sultan zadeler Hacı Bayram'ın adamları gibi halkçı adamlardır. Alın teriyle kazanırlar ve kazançlarına tekkelerine konup göçenleri iştirak ettirir.” demektedir.
- ³ 2011 yılı Temmuz ayında Kayseri ili Develi ilçesi Havadan köyünde Hacı İbrahim hakkında Zaviyesinin bulunduğu yerde araştırma yaptık. Bu çalışma boyunca bize yoldaşlık eden değerli bilim adamı Dr. Sultan Topçu'ya minnet ve teşekkür borçluyuz. Kayseri Develi'de yapmış olduğumuz alan araştırmasında köylülerin anlattığı bir kerameti benzerliği itibarıyla buraya aktarmayı uygun gördük. Günümüzdeki Havadan köyü sonradan yerleşim yeri haline gelmiş. Esasen İbrahim Hacı Zaviyesi de köye 2 km uzaklıktadır. Zaviyenin üst kısmında dağın eteklerinde Erik Ağacı olarak isimlendirilen ağaçlar bulunmaktadır. Erik Ağacı mevkii ve köyü ise Zaviyenin bulunduğu dağın diğer yakasındadır. Zaviyenin Erik Ağacı olarak isimlendirilmesinin nedenlerinden bir tanesi de idari olarak bağlı bulunan köydür. Yoksa bugünkü Havadan köyü değildir. Diğer yandan Erik Ağacı adlandırması da İbrahim Hacı'nın kendi asası ve onunla gösterdiği kerametiyle ilgilidir. Benzeri bir su çıkarma kerameti de Dediği Sultan'ın piri Hacı İbrahim tarafından gösterilir. Hacı İbrahim, Kayseri Develi Havadan (Erik Ağacı) zaviyesinde koyunları otlatırdı. Bu zaviye Zamantı suyuna çok yakındı. Koyunları Zamantı çayına indirmedeği ve hatta hiç su içirmedeği sürü sahipleri tarafından konuşulur. Ardından da bunun gerçek olup olmadığı araştırılır. Hacı İbrahim, koyun sahipleri tarafından takip edilir. Erik Ağacı'nın bulunduğu yerde asasını yere vuruyor, oradan bir su çıkıyor ve bütün sürü bu sudan içiyor ve otlamaya devam ediyor. Sonra su kayboluyor. Bu keramet görüldükten sonra onun çıkardığı su öylece kalıyor ve günümüzde de halen bu su durmaktadır.

Kaynakça

- AŞIKPAŞAZADE (1332). Tevarih-i Âl-i Osman Aşıkpaşazade Tarihi, Notlandıran: Âli Bey, İstanbul, Matbaa-iÂmire.
- AYAZ, A. (2008). Seydişehir Tarihi, Seydişehir: Kendi Yayını.
- AYDOĞDU, D. (1994). Beykonaklım, Kendi Yayını.
- BAKIRER, Ömür – Faroqhi, Surayya (1975). “Dediği Dede ve Tekkeleri”, Belleten, Sayı 155, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, ss. 447-471.
- BARKAN, Ö. L. (1942). “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I”, Vakıflar Dergisi, Cilt 2, Ankara, Vakıflar Umum Müdür-lüğü Neşriyatı, ss. 270-353.
- BELDICEANU-STEİNHERR, I. (1991). “Atçeken”, İslam Ansiklopedisi, cilt 4, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 51.
- ÇAYCI, A. (2008). Eşrefoğlu Beyliği Dönemi Mimari Eserleri, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ÇAYCI, A. ve ÜREKLİ, B. (2003). “Dediği Sultan Haziresi Mezar Taşları” Selçuk Üniver-sitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 10, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, ss. 359-401.
- DEMİR, A. (2006). “Tahrir Defterlerine Göre Akşehir Zaviyeleri”, Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Tuncer Baykara’ya Armağan Tarih Yazıları, Editör: M. Akif Erdoğan, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, ss.127-157.
- ERDOĞRU, M. A. (1994). “Karaman Vilâyeti Zâviyeleri”, Tarih İncelemeleri Dergisi, Sayı 9, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, ss. 89-158.
- ERDOĞRU, M. A. (2003). “Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilâyetinde Va-kıflar II”, Tarih İncelemeleri Dergisi, Sayı 18, No: 2, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, ss. 99-140.
- ERDOĞRU, M. A. (2004). “Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilâyetinde Va-kıflar III”, Tarih İncelemeleri Dergisi, Sayı 19, No: 1, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, ss. 119-154.
- ERDOĞRU, M. A. (2004a). “Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilâyetinde Va-kıflar IV”, Tarih İncelemeleri Dergisi, Sayı 19, No: 2, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, ss. 141-176.
- ERDOĞRU, M. A. (1992). “Karaman Vilayetinin İdari Taksimatı”, Osmanlı Araştırmaları, Sayı, 12, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, ss. 425-430.
- HÜSEYİNKLİOĞLU, A. (2008). Karaman Beylerbeyliği’nde Konar-Göçer Nüfus (1500 1522), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- KARADENİZ, H. B. (1995). Atçeken Oymakları (1500-1642), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

- KARADENİZ, H. B. (2000). “Atçekenlik ve Atçeken Yörükleri”, *Anadolu’da ve Rumeli’de Yörükler ve Türkmenler Sempozyum Bildirileri*, Ankara: Yörük-Türk Vakfı Yayınları, ss. 183-193.
- KILIÇ, F. ve Diğerleri (2007). *Horasan’dan Anadolu’ya Alevilik Bektaşilik ve Denizli Oğuz Yerleşimine Genel Bakış*, Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları.
- KOCA, S. (2008). “Diyâr-ı Rûm’un (Roma Ülkesi = Anadolu) Türkiye Hâline Gelmesinde Türk Kültürünün Rolü”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 23, ss. 1-53.
- KONYALI, İ. H. (1945). *Nasreddin Hocanın Şehri Akşehir, Tarihi-Turistik Kılavuzu*, İstanbul.
- KONYALI, İ. H. (2007). *Konya Tarihi*, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- KURNAZ, C. (1991). *Abdülkerim bin Şeyh Mûsâ Makâlât-ı Seyyid Hârûn*, İstanbul: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- NOYAN, B. (2002). *Bütün Yönleriyle Bektâşilik ve Alevilik*, Cilt 5, Ankara: Ardıç Yayınları.
- ORAL, Z. (1954). “Mürsel Yatağan Vakfıyesi”, *Belleten*, Cilt 18, Sayı 71, ss. 337-345.
- ORAL, Z. (1954). “Turgut Oğulları”, *IV. Türk Tarih Kongresi (10-14 Kasım 1948, Ankara)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, ss. 140-157.
- ORAL, Z. (1956). “Turgut Oğullarına Ait Eserler”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 3, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, ss. 32-65.
- ÖNDER, M. (1988). “Seydişehir’de Seyit Harun Külliyesi, Vakıfları ve Bânisi”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 20, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, ss. 13-28.
- ÖZÖNDER, H. (1990). *Konya Velileri*, 2. Baskı, Konya.
- SAK, İ. ve ÇETİN, C. (2004). “XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nde Menziller ve Fonksiyonları: Akşehir Menzilleri Örneği”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 16, Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, ss. 179-221.
- SÜMER, F. (1950a). “Osmanlı Devrinde Anadolu’da Yaşayan Bazı Üçoklu Oğuz Boylarına Mensup Teşekküller”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, No. 1-4, ss. 437-508.
- SÜMER, F. (1950b). “XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak’ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumi Bir Bakış”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, No. 1-4, ss. 509-523.
- SÜMER, F. (1958). “X. Yüzyılda Oğuzlar”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafyası Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 3-4, ss. 131-162.
- SÜMER, F. (1960). “Anadolu’ya Yalnız Göçebe Türkler Mi Geldi?”, *Belleten*, Cilt 24, Sayı 96, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, ss. 567-594.

- SÜMER, F. (1992). Safevî Devletinin Kuruluş ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- SÜMER, F. (1999). Oğuzlar (Türkmenler), 5. Baskı, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- SÜMER, F. (1999a). Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları Cilt I-II, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- ŞİKÂRÎ (2005). Karamannâme, Hazırlayanlar, Metin Sözen – Necdet Sakaoğlu, İstanbul: Karaman Valiliği – Karaman Belediyesi Yayını.
- TAŞĞIN, A. ve SOLMAZ, B. (2012). “Hacı Bektaş Ve Hacı Toğrul Karşılaşması: Güvercin ve Doğan Donuna Bürünme”, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/1 Winter, p.105-129.
- TAŞĞIN, A. (2010). “Hacı Bektaş’ın Rum’a Gelişi ve Karaca Ahmed İle Karşılaşması”, Uluslar arası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, Derleyenler Pınar Ecevitoğlu, Ali Murat İrat, Ayhan Yalçinkaya, Ankara: Dipnot Yayınları, ss. 56-67.
- TUNCER, O. C. (1977). “Konya İlgin Beykonak Köyü Dediği Mahmut Sultan Mescidi”, Milli Kültür, Sayı 9, Ankara: ss. 52-55.
- ULUÇAY, M. Ç. (1946). “Makâlât-ı Seyyid Harun”, Belleten Cilt 10, Sayı 40, ss. 749-778.